Hendericus Johannes Prakke

26 april 1900 – 14 december 1992

Henk Prakke, geboren te Alphen aan het begin van deze eeuw, begon zijn beroepsleven in de boekhandel van zijn oom in Nijmegen en doorliep het boekenvak van daaraf tot directeur van de de uitgeverij Van Gorcum in Assen (1925-1970). Wat voor menigeen een bekroning van een carrière zou zijn geweest bleek voor hem het begin van een nieuwe. Een studie in de rechten in Groningen bekroonde hij bij de cultuursocioloog P. J. Bouman met het proefschrift *'Deining in Drenthe'* (1951). Drenthe was en bleef een van de onderwerpen die hem na aan het hart lagen, maar intussen was daar ook de perswetenschap bij gekomen. Hij wordt privaatdocent in de publicistiek aan de Rijksuniversiteit in Groningen, welk ambt hij aanvaardt met een rede, getiteld: *'Van Perswetenschap tot Publicistiek'* (1956). Een jaar later verschijnt van zijn hand het boek *'De Samenspraak in onze samenleving: inleiding tot de publicistiek'*, dat hij opdraagt aan Walter Hagemann, hoogleraar Publizistikwissenschaft aan de Universiteit in Münster, 'de grondlegger van de moderne publicistische theorie, wiens *'Grundzüge der Publizistik'* mij inspirerend beïnvloedde bij mijn Groninger arbeid en bij de samenstelling van deze "Inleiding"'. Tussen het werk van Hagemann en dat van Prakke is inderdaad een grote verwantschap aanwijsbaar. Hagemann, met een achtergrond in journalistiek, geschiedenisstudie en politiek, is een van de eersten die in Duitsland de na de Tweede Wereldoorlog opnieuw oplevende Publizistikwissenschaft duidelijk positioneert binnen de sociale wetenschappen, al is dat met de door hem daarbij gehanteerde terminologie nog vaak niet zo opvallend het geval. Prakke, die een sociaal-wetenschappelijke studie achter zich heeft, doet dat met veel groter gemak en vanzelfsprekendheid. Daardoor zijn tussen hun beider werk de verschilpunten vooral die van taalgebruik: Nederlands versus Duits, sociaal-wetenschappelijk gangbare terminologie versus geesteswetenschappelijk geïnspireerde. Een ander punt van overeenkomst is hun beider streven de Publizistikwissenschaft niet alleen in naam maar ook in inhoud tot méér dan alleen maar perswetenschap te maken. Schreef Hagemann dienaangaande boeken over *'Der Film, Wesen und Gestalt'* en *'Fernhören und Fernsehen'*, Prakke drukte zich meer uit in korte tijdschriftartikelen, maar ook in kleinere boekjes, eerst als *'Publicistische Publicaties'*, later als *'Münsteraner Marginalien'*, iets wat ook heel goed past in het beleid van een uitgever. Het geeft zijn collega Schlichting aanleiding om bij een jubileum op te merken dat waar
anderen 'le plaisir de se voir imprimé' hebben, Prakke zelf kan zorgen voor 'le plaisir de s'imprimer'. Uit *'Kerkgang om Nieuws; De Kerkespraak - Praejournalistische Nieuwsvoorziening ten Plattelande'* (1955) is de tekening van de Koster-Publicant uit Hellendoorn bekend, die de series sinsdien als omslag kenmerkt.
Het is dan ook niet verwonderlijk dat als Hagemann in Münster in persoonlijke en

politieke moeilijkheden geraakt, Prakke wordt aangezocht om hem tijdelijk te vervangen. Ten tijde van zijn aantreden in Münster is de verwachting dat de problemen snel geklaard zullen zijn, en dat iemand die na afloop van die interimperiode terug kan vallen op zijn uitgeversberoep een voor de hand liggende tussenpaus is. De tijdelijke voorziening, die 1 mei 1960 ingaat, blijkt een permananent soort tijdelijkheid en duurt voort tot Prakkes pensionering.
Voor de Duitse wetenschapsbeoefening betekent dat wel dat er op de leerstoel in Münster, vanouds een van de belangrijkste plaatsen in het vakgebied, iemand komt die geen partij is in de dan nog heersende strijd tussen de normatief georiënteerde aanpak in Berlijn (Dovifat) en de oppositionele Münchener Zeitungswissenschaft (d'Ester) die zelfs de overgang van Zeitungswissenschaft naar Publizistikwissenschaft niet wil maken.
Omdat een belangrijk verschil tussen Hagemanns *'Grundzüge'* en Prakkes *'Samenspraak'* is dat Prakke in zijn boek veelvuldig het woord 'communicatie' gebruikt, een woord dat in Duitsland dan nog helemaal niet zo algemeen gangbaar is en dat Hagemann vermijdt, hoeft het ook niet te verwonderen dat Prakke een niet onbelangrijke rol speelt in de tweede herdoop van de wetenschap naar 'Kommunikationswissenschaft'. Die overgang was meer dan alleen maar een naamsverandering voor Prakke, omdat , zoals al eerder opgemerkt, hij de grenzen van wat binnen deze sociale wetenschap dient te worden bestudeerd allerminst beperkt mag blijven tot de klassieke media. Die stap is dan door de beoefenaren van Publizistik- en Zeitungswissenschaft in woorden al lang beleden, maar in feite nog nauwelijks gezet. Prakke publiceert rond de 'ontgrenzing' boeken, boekjes en artikelen als *'De sneldialoog van het affiche'* (1960), *'Über die Entgrenzung der Publizistik'* (1961), *'Publizist und Publikum in Afrika'* (1962), *'Zur Frage der Ur-Publizistik'* (1963), *'Bild und Plakat'* (1963), *'Film in den Niederlanden'* (1963), *'Die Lasswell-Formel und ihre rhetorischen Ahnen'* (1965) en *'Entwurf einer Religionspublizistik'* (1968).
Daarnaast publiceert hij diverse artikelen waarin hij stellingneemt in de wetenschapsdebatten binnen het vakgebied, die in die tijd hevig op gang zijn zoals *'Alle Publizistik ist Zwiegespräch'* (1960), *'Die Soziusfunktion der Presse'* (1960), *'Thesen zu einer neuen Definition der Publizistikwissenschaft'* (1961) en *'Das Selbstverständnis der Publizistikwissenschaft'* (1964).
De bekroning van zijn werk ziet hij toch vooral in de geannoteerde heruitgave van Hagemanns *'Grundzüge der Publizistik'* (1966), samen met W. B. Lerg en M. Schmolke, en *'Kommunikation der Gesellschaft; Einführung in die funktionale Publizistik'* (1968), samen met F. Dröge, W. B. Lerg en M. Schmolke. De drie coauteurs hebben bij hem hun doctorstitel behaald en in de jaren daarna hun 'Habilitationsschrift' voltooid. Prakke staat een 'funktionale' aanpak voor: het gaat niet om een causale relatie tussen zender/boodschap en ontvanger/effect, maar om een dialoog in de samenleving, het gaan om de openbare functies van de interpersoonlijke communicatie als informator, commentator en socius en hoe die in de samenleving uitwerken. Er is sprake van een interdependente relatie en niet een causale.

Voor Nederland geldt dat Prakke bij de eersten is die de benamingen 'Publicistiek' en later 'Communicatiewetenschap' introduceerden. Voor de wetenschap in Duitsland is Prakke van groot belang geweest. Vast staat dat hij de in moeilijkheden geraakte Münsteraner Publizistikwissenschaft op de been hielp en hield, en dat met het succes van zijn leerlingen bekroonde, die op diverse plaatsen in het Duitssprekende gebied leerstoelen bezetten. Zijn wetenschappelijke verdiensten 'sec' zijn wat moeilijker in te schatten, omdat hij soms slogan-achtig, meestal met nog niet ver uitgewerkte concepten opereert ('Zwiegespräch', 'Sozius', 'Funktional'), op een manier zoals later ook McLuhan doen zou: het introduceren van een nieuw idee, met een aansprekend label, een idee waaraan veelal nog verder gesleuteld moet worden. En wat dat betreft opereerde Prakke net in de verkeerde periode. Net toen mede door zijn inspanningen de publicistiek tot een sociale wetenschap begon omgevormd te raken, braken aan de Duitse universiteiten de roerige jaren '60 pas goed uit. De sociale wetenschappen moesten het daarbij vooral ontgelden, hun waardevrije karakter werd heftig bestreden. In deze strijd raakte de Publizistikwissenschaft in de knel, zeker niet in de laatste plaats omdat die de emancipatie van normatief naar 'waardevrij' nog maar net aan het zetten was. De op zich juiste kritiek kwam derhalve te vroeg, maar zoals wel vaker met zulke bewegingen, fijne nuances vallen het eerst weg. De Publizistikwissenschaft die nog nauwelijks voordelen had ondervonden van een meer waardevrije en op empirisch onderzoek gericht instelling, werd wel van de nadelen beschuldigd. In de 'Kritische Kommunikationsforschung' speelde de Publizistikwissenschaft geen grote rol. Dat leidde er toe dat door Prakke aangedragen concepten als 'Sozius', 'Adekwanz' en 'Kongruenz' , 'Speiegelung' en 'Prägung' niet uitgewerkt en geoperationalisseerd werden. Na het verlopen van de kritische periode was een hoofdrol weggelegd voor een veel meer amerikaans geïnspireerde instrumentele benadering.
Wetenschapshistorici zullen straks moeten uitmaken hoe belangrijk de Münsteraner Lente en de rol van Prakke daarin geweest zijn.

James G. Stappers, hoogleraar Communicatiewetenschap, Katholieke Universiteit Nijmegen

SELECTIEVE LITERATUUROPGAVE

Prakke, H.J. (1951). *Deining in Drenthe.* Groningen. (dissertatie)
Prakke, H.J. (1954). *Pers en Politieke Elite.* Assen.
Prakke, H.J. (1955). Publicistische beïnvloeding van het plattelandse denken, *Sociologisch Jaarboek, 9,* 45-71.
Prakke, H.J. (1955). *Kerkgang om Nieuws; De Kerkespraak - Praejournalistische Nieuwsvoorziening ten Plattelande.* Assen.
Prakke, H.J. (1956). *De Groepskrantjes der Opkomende Voorhoede; Stiefkinderen der Publicistiek.* Assen.
Prakke, H.J. (1956). *Van Perswetenschap tot Publicistiek.* Assen.
Prakke, H.J. (1957). *De Samenspraak in onze Samenleving; Inleiding tot de Publicistiek.* Assen.
Prakke, H.J. (1960). *Alle Publizistik ist Zwiegespräch, Publizistik, 5* (5), 208-210.
Prakke, H.J. (1960). Die Soziusfunktion der Presse, *Publizistik, 5* (6), 556-560.
Prakke, H.J. (1960). De sneldialoog van het affiche, *Het Model voor de Uitgever, november.*

Prakke, H.J. (1960). *De 'Seismograaf-functie' der Jongere Generatie.* Assen.
Prakke, H.J. (1960). *Über die Entgrenzung der Publizistik und die Rückblende als publizistisches Moment im Kulturwandel.* Assen.
Prakke, H.J. (1961). Thesen zu einer neuen Definition der Publizistikwissenschaft, *Publizistik, 6* (2), 81-84.
Prakke, H.J. et al (1963). *Publizist und Publikum in Afrika.* Köln.
Prakke, H.J. (1962). Zur Frage der Ur-Publizistik, *Publizistik, 7* (5), 541-548.
Prakke, H.J. (1963). Als Publizist auf den Ruinen Karthagos, *Publizistik, 8* (4), 329-336.
Prakke, H.J. (1963). Bild und Plakat; Zwei Studien. Assen.
Prakke, H.J., & Bertina, B.J. (1963). *Film in den Niederlanden.* Assen.
Prakke, H.J. (1964). Das Selbstverständnis der Publizistikwissenschaft, *Publizistik, 9* (4), 350-353.
Prakke, H.J. (1965). Die Lasswell-Formel und ihre rhetorischen Ahnen, *Publizistik, 10* (3), 285-291.
Prakke, H.J. (1965). *Vom Sinn der Publizistik.* Assen.
Prakke, H.J. (1965). *Dante - Publizistisch gesehen.* Assen.
Prakke, H.J. (1966). Hierarchie der Medien. Zur Diagnose von Kommunikationssystemen, *Publizistik, 11* (4), 384-389.
Prakke, H.J. (1968). Lou - oder Publizistik der religiösen Hybris, *Communicatio Socialis, 1* (2), 94-100.
Prakke, H.J., & Stoll, G.E. (1968). Entwurf einer Religionspublizistik, *Communicatio Socialis, 1 (1),* 34-37.
Prakke, H.J., Dröge, F., Lerg, W.B., & Schmolke, M. (1968). *Kommunikation der Gesellschaft; Einführung in die funktionale Publizistik.* Münster.
Prakke, H.J. (1971). *Towards a Philosophy of Publicistics.* Iowa City.
Prakke, H.J. (1973). Presse-Ethik als Gegenargument?, *Communicatio Socialis, 6* (2), 97-101.